

הפרש ביחס לחוטא בין החכמה, הנבואה, התורה והקב"ה

והנה מה שאמרה החכמה והנבואה (ואיך אמרו דבר שאינו תואם את ההנהגה האלוהית?)²⁰: משל אל מלך בשר ודם, שנתן לאחד כלי לשמור, והכלי נשבר. והוא מצטער על זה מאימת המלך, ולא ידע מה יעשה.

לכך הוא שואל חכם אחד מה יעשה? והוא משיב: כי דבר זה אינו כבודו של מלך ואין להשיב לו הכלי כך.

ואדם זה לא ידע מה יעשה, ויאמר כי באולי זה (החכם) לא ידע הנהגת מלך זה, אלך ואשאל אחד מקרובי המלכות, שהם מכירים את המלך. וכאשר הוא שואל אותו, משיב לו כי: אני מכיר את המלך, גדולתו ורוממותו, אין ראוי להביא כלי זה לפניו. ולכך אמר כי יש לאבדו לגמרי.

והנה לא ידע מה יעשה, ולכך אומר אלך אל האומן שתיקן (=שיצר) את הכלי, אולי ימצא לו תקנה. ובא אל האומן, ואמר שיש תקנה לזה הכלי, אבל התקנה קשה, גם לא לכל הקלוקלים שבו, רק לאחד או לשניים²¹.

והנה זה אומר: על כל פנים לא אוכל להיות נקי מזה, אלך אל המלך עצמו, יעשה רצונו מה שיעשה.

והנה המלך אמר: הכלי הזה שבור? אני משתמש בו! והראשונים שלא אמרו לך כך – מפני כבודי עשו²² ולא מצד הנהגתי, אבל אני משתמש בו כך²³.

לכך אמר כי מתחילה: שאלו לחכמה: חוטא מה עונשו? מצד החכמה, והיא אומרת: החכמה מחייבת אל החוטא הרע כאשר חטא אל המלך. ואחר כך שאלו אל הנבואה,

הערות – ילמוד ענויים דרכו

20 המהרש"א (חידושי אגרות יומא לו,ב) תירץ את החילוק בין החכמה, הנבואה והתורה, שכל אחת עוסקת בסוג אחר של חטא: החכמה – בחוטא במזיד שמתכפר בייסורים, הנבואה – בפושע ומורד שחילל את ה' ומתכפר במיתה, והתורה – בחוטא בשוגג שמתכפר בקרבן. והקב"ה במידת חסדו אומר על כל סוגי החטאים, שיעשה תשובה ויתכפר לו. אך לא ביאר למה כל אחת מהן דיברה דווקא על סוג מסוים של חוטא.

21 כי תהליך התשובה על ידי תיקון התורה הוא קשה בחלק מהחטאים, שצריך תעניות וייסורים, כמבואר ברמב"ם הל' תשובה א,ד, ויש שהקלוקל כה גדול שצריך מיתה. ויש חטאים שנועלים דרכי תשובה – כמבואר שם בפרק ד.

22 ונראה לי עוד, שלא גילו לו את הדרך של התשובה, שהקב"ה משתמש בכלי שבור, כי אין הרוח של האדם נשברת באמת אלא מתוך הכרה פנימית שהוא אוהב את ה' וחסרה לו קרבתו. אך אם עושה כן כדי שיתכפר לו – אין זה "רוח נשברה" כלל. ולכן לא מגלים לאדם דרך זו מבחוץ.

23 וזהו שכתוב (שמות כג,כא-כ): "הנה אנכי שולח מלאך... הישמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו, כי לא יישא לפשעכם כי שמי בקרבנו". ועיין רש"י שם ובשמות לג,יד-טו.

מסלול 1: יום ד, ד באלול	מסלול 3: יום ב, ו באלול
מסלול 2: יום ה, ד באלול	מסלול 4: יום ד, ו באלול

כי הנביא יודע ומכיר גדולת המלך וכמה גדול מעלתו, לכך אמרה כי מצד הזה אין ראוי אל החוטא רק המיתה, לפי גודל חטאו שחטא למלך הזה²⁴.

ואחר כך שאלו לתורה, כי בתורה ברא השם יתברך את עולמו²⁵, וכיוון שבה נברא הכל, יש גם כן בתורה - אחר שחטא ונתקלקל בריאתו - גם כן תיקון לאדם.

ואחר כך שאלו את השם יתברך בעצמו. והוא אומר: בכלי שבור אני משתמש, כמו שאמרנו, שכל כליו הם שבורים.

אבל יש בזה חכמה מאוד גדולה: שהחכמה אומרת "חטאים תרדף רעה" - רמזו כאן עניין בעל התשובה, וזה כי מצד החכמה כאשר יחטא האדם, אין ספק כי דבר זה הוא רע מצד החכמה, לכך אומרת: "חטאים תרדף רעה", כי החטא בעצמו הוא חסרון, כמו שהוא לשון (=המשמעות המילולית של המילה) "חטא" כמו: "אֲנִי אֶחְטֶנָּה" (בראשית לא, לט); "וְהָיִינוּ אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים" (מל"א א, כא). וכל חסרון הוא הרע. ומפני שהרע נמשך אחר דבר שהוא חסר, אומרת החכמה: "חטאים תרדף רעה" (=מצד טבע הדבר). אבל הנבואה - שהיא למעלה מן החכמה, היא גוזרת דין על החוטא. כי הנבואה היא במידת הדין (מצד המצוה, שעבר על ציוויו) ודין החוטא הוא המיתה. וזה משפט החוטא בוודאי שהשם יתברך גוזר עליו המיתה. ולפיכך החכמה אמרה: "חטאים תרדף רעה", כי אין בחכמה משפט החוטא²⁶, רק כי הרע שהוא בעולם ירדף את החוטא. אבל הנבואה שהיא מצד מידת הדין, אמרה: "נפש החוטאת היא תמות".

אמנם כאשר שאלו התורה: חוטא מה יעשה? השיבה התורה כי יש תיקון אל החוטא - להיות מסתלק מן החטא על ידי קרבן, כי הקרבן הוא השיבה גם כן אל הש"י, כמו התשובה²⁷. שהרי נקרא קרבן²⁸, כי מי שמביא קרבן אל אחד - הוא שב אליו להתדבק

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 24 החכמה מתייחסת לחטא מצד הרע שגורם בעולם, והנבואה מצד המרד שמרד במלך כשחטא, והם שני צדדים בחטא.
- 25 הנבואה של נביא היא ראייה פרטית - שמכיר בכבוד ה' ודרכיו, והיא ראייה המסתכלת רק על כבוד המלך. אבל נבואת משה אשר היא התורה - כוללת את כל הבריאה כולה ואת התכנית הכללית של העולם, להביא לתיקון, ועל כן אין היא מציעה עונש אלא תיקון.
- 26 עיין כוזרי ד, טו-ט"ז שביאר שמצד חכמת הטבע ניתן להגיע רק להכרה מדוע מעשה מסוים טוב לאדם שיעשהו, אך חכמת הטבע איננה יכולה ליצור מחויבות והכרח. ואין ההכרח בא אלא מההתגלות הנבואית, המצווה ומכריחה מבחוץ, ועל כן יש בה גם גמול ועונש.
- 27 כלומר, החטא פגם בכבודו של המלך, שהרי מרד בו. וכאשר מביא קרבן - הרי מודה במלכות המלך, ותחת חילול השם עשה קידוש השם ותיקן את הרע שעשה. וכשגם מתוודה עליו ומתחרט על מעשיו שעשה ומקבל שלא יעשה עוד - הרי תיקן את הרע גם מצד הטבע. הרי שתהליך הקרבן מתקן את שני הקלקולים הרעים שיצר הרע.
- 28 המהר"ל מפרש "קרבן" מלשון קרבה אל ה'. והרמב"ם ורבנו בחיי (ויקרא ט, ט) מבארים קרבן מלשון קרבה ואחדות של כל המידות, לייחד את כולן אל ה'.

בו²⁹ מצד שהוא מקריב אליו קרבן. וכאשר הוא שב אל הש"י, אחר שהיה מתרחק ממנו ית' על ידי חטא - יש כאן כפרה וסילוק עוון.

ודבר זה מצד התורה (=למה רק התורה מציעה דרך להתקרב חזרה אל ה' ולסלק את הרע), כי מצד התורה יש לאדם סילוק מן החטא³⁰, מפני שהתורה היא שכל נבדל מן הגשמי, וכל חטא (נעשה) בשביל (=מפני) שהיה נמשך אחר הגשמי. ולפיכך מצד התורה השכלית - יש תקנה אל החוטא, לצאת לאדם מן החטא, הדבק באדם מצד הגשמי. ולפיכך אמרה תורה: "יביא אשם ויתכפר", כי כאשר מקריב האדם קרבן מקריב עצמו אל השם יתב' כפי אשר נתרחק מן השם ית'. ולפיכך בקצת קרבנות כתיב: "ונפש כי תקריב (קרבן) מנחה", ודרשו ז"ל: "כאילו הקריב את נפשו". ולפיכך על ידי קרבן - מקריב (=מקרב) עצמו אל השם יתב', כפי הריחוק שנתרחק ממנו על ידי החטא. ולכך התורה שהיא שכל נבדל לגמרי, יש לאדם תקנה להסתלק מן החטא. ולא היה תקנה זאת אל החכמה שהיא חכמה בלבד, שאין החכמה הנהגה הנבדלת לגמרי מן הגשמי, כמו שהיא התורה שהיא שכל נבדל לגמרי, וכן אין הנבואה השגה נבדלת מן הגשמי³¹, ולפיכך מצד אלו שתי מדרגות אין כאן סילוק חטא אשר הוא החטא מה שהיה החוטא נמשך אחר הגשמי. אבל התורה - שהיא שכל נבדל מן הגשמי לגמרי, לכך מצד מדרגת התורה יש כאן סילוק חטא אל האדם שהיה נמשך אחר הגשמי. ולפיכך החכמה היתה אומרת: "חטאים תרדף רעה", כי ראוי אל החוטא הרע כי דבק בו הרע ורודף אחריו הרע, אף על גב שלא היתה גוזרת משפטיו לגמרי (בדין) רק שמתחייב אל החוטא הרע (מצד הטבע), אבל הנבואה שהיא מצד מידת הדין היתה מחייבת משפט החוטא לגמרי מכל וכל, לומר "נפש החוטאת היא תמות". אבל כאשר שאלו לתורה השכלית הנבדלת מן הגשמי, התורה אומרת יביא קרבן ויתכפר מחטאו כי התורה (היא) מדרגה

הערות - ילמד ענוים דרכו

29 נתיב העבודה פרק א: "אף שאין דבר זה (=הקרבן) לתועלת השם יתברך, מכל מקום האדם מוסר עצמו אל השם יתברך. ואף אם אין מוסר נפשו אליו - רק ממון שלו שמקריב אליו קרבן, מכל מקום גם זה נקרא שמוסר עצמו אל השם יתברך, כאשר מקריב אליו ממון שלו. ונקרא זה 'עבודה' כי העבד קנוי לרבו, והוא וממון שלו הכל לאדון שלו. ולכך כאשר מביא קרבן אליו - מורה שהוא שלו כמו העבד שהוא קנוי לרבו. ולכך נקרא זה 'עבודה' אל השם יתברך כאשר הוא מביא קרבן אל השם יתברך. ואין לך עבודה יותר מזה, כי אם יקרא עבודה כאשר משמש אליו ועושה מה שצריך אליו, שמורה זה כי הוא עבד קנוי לו.

כל שכן כאשר מוסר את עצמו אל השם יתברך, שדבר זה עצמו מורה שהוא עבד קנוי לו. לכך נקרא זה 'עבודה'.

וזה מורה גם כן על שהוא יתברך אחד ואין זולתו יתברך. כי כאשר מקריבין אליו קרבן - מורה זה כי הכל שלו, וכאשר הכל הוא שלו אם כן אין זולתו והוא יתברך אחד. ואם לא היה זה, היה אפשר לומר כי יש זולתו. אבל בהקרבה שמקריבין אליו מורה שהוא הכל ואין זולתו, ובוזה השם יתברך אחד."

30 עיין קידושין ל, ב: "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין... משכהו לבית המדרש..."

31 כל הנביאים משתמשים בכוח המדמה ובמשלים כדי לדמות צורה ליוצרה. רק משה רבנו נבואתו מסולקת מכל כוח גשמי, ואינו משיג בכוח המדמה כלל.

מסלול 1: יום ד, ד באלול	מסלול 3: יום ג, ו באלול
מסלול 2: יום ה, ד באלול	מסלול 4: יום ד, ו באלול

פשוטה (=רוחנית, ועל כן היא מרחיקה את) האדם מן הגשמי, ובזה הוא סילוק החטא כמו שהתבאר.

ואמר: שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, והוא יתב' אומר: יעשה תשובה ויתכפר. וביאור זה, שמצד כי הנמצאים כולם תלויים בו - שבים אליו, כי כן הנמצאים שבים אל השם יתברך כי אין להם קיום בעצמם כמו שהתבאר³². וזה החוטא, כאשר הוא פורש מחטאו ושב אליו ית', השם יתברך מקבל אותו. כי זהו מצד מידת הש"י, שהוא מקבל כל הנמצאים שהם שבים אליו³³. ולכך הקב"ה אומר: "יעשה תשובה (אלי, על ידי שיצטער מהריחוק, וידע אין לו קיום בלעדי ה'. ואז גם -) ויתכפר" כי מצד השם יתברך - החטא מסתלק (כי אצל הקב"ה אין מקום לרע כלל). ויש לך להבין עוד בעניין זה, כי אי אפשר לפרש יותר.

שאלות מנחות:

- ◆ מהי מעלת התשובה שמציע הקב"ה על פי התיקון שמוצע על ידי התורה?
- ◆ מה ההפרש בין הקרבן שמתקן את הריחוק שנגרם לאדם על ידי החטא, לבין התשובה של "רוח נשברה" שמקרבת את האדם אל ה'? מה ההפרש בין הקרבת קרבן לבין הקרבתו כביכול את עצמו?
- ◆ מדוע הנביא, החכם והתורה לא מלמדים על אפשרות התשובה?
- ◆ מדוע הנביא והחכם עוסקים רק בביעור הרע ולא באפשרות התיקון שיש בתורה? מה פירוש שהתורה "שכלית"?
- ◆ גם החכם וגם הנביא מציעים תיקון מצד "כבוד המלך", אבל הנבואה גוזרת כיליון, והחכמה - לא. מדוע?
- ◆ אם האדם במשל היה מגיע אל המלך ישירות, ללא שפגש לפני כן את החכם, קרובי המלך והאומן, האם היה מקבל מהמלך את אותה תשובה? האם היה מגיע למדרגת "לב נשבר"?
- ◆ כיצד ניתן להסביר את הפער בין התפקיד שנתן המלך לשומר - לשמור על הכלי שלא ישבר, לבין דברי המלך לבסוף שהוא משתמש בכלי שבור? (בעברות?)
- ◆ מה היה עושה שומר שהתיימש מדברי האומן והחכם והקרובים? לפי המשל, איזו תכונה נדרשת כדי להיות בעל תשובה?

הערות - ילמד ענוים דרכו

32 כי זהו עניין "כלי שבור" - שמכיר שאין לו קיום אלא רק מה', ואין לו עצמיות כלל, ועל כן מצטער הרבה על כך שהחטא גרם לו להתרחק ממקור קיומו. והנה הצער לא עוסק בתיקון של הריחוק, כמו שעושה הקרבן, אלא שעצם הצער מהריחוק גורם שהקב"ה רוצה "להשתמש בו" בעודו מרוחק ומתועב במדרו. וכנ"ל.

33 רומז למה שכתב בגבורות השם (סט) ובנתיב האמת (ב) שאין באמת שום דבר זולת הקב"ה.

מסלול 1: יום ה, ד באלול	מסלול 3: יום ב, ו באלול
מסלול 2: יום ה, ד באלול	מסלול 4: יום ה, ו באלול